

Attention focused on development of communicative speech in the process of independent work of students that is formed during the compilation of the dialogues, the preparation and conduct of public performances, conducting business meetings, interviews, presentation of own projects.

These types of works give the chance to find out the level of knowledge the norms of the Ukrainian language; ability to work with sources of information; to give a speech before an audience. Noticed the importance of the methodical providing of independent work of students.

Key words: independent work of student, Ukrainian language, types of tasks, classroom-extracurricular activities, training.

УДК 372.36.03:8124:398

Черепаня Наталія Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюється вплив малих фольклорних жанрів на розвиток мовленнєвих умінь і навичок дітей дошкільного віку. Автором розглянуто ефективні методи та прийоми використання вихователем малих фольклорних жанрів у роботі з дітьми дошкільного віку в різних вікових групах.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, мовленнєві уміння і навички, малі фольклорні жанри.

Постановка проблеми. У класичній і сучасній лінгводидактичній науці рівень мовлення вважається одним з основних показників розумового розвитку дитини, проте в сучасній методиці особливості усвідомлення дошкільниками мовної дійсності, зокрема потенційні можливості їхнього мовленнєвого розвитку на кожному віковому етапі, вивчено недостатньо. Дослідження зазначеної проблеми, без сумніву, важливе як для загального мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, так і для їхньої підготовки до систематичного навчання в школі. Важливим вихідним положенням процесу формування граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку є твердження, що мовленнєвий досвід охоплює, по-перше, практичне володіння рідною мовою, по-друге, «емпіричне узагальнення спостережень над мовою, одержаних її носієм незалежно від спеціальних знань про мову» (Л. Айдарова, А. Богущ, О. Божович, М. Гохлернер, Ф. Сохін та ін.).

Дитина дошкільного віку оволодіває правильною звуковимовою в нерозривному зв'язку зі своїм психічним розвитком, у єдності з розвитком предметно-практичної діяльності, мислення, спілкування. Формування граматичного компонента мовного чуття є спонтанним процесом, рушійними силами якого є внутрішня суперечність у взаєминах дитини і довкілля. Провідну роль у засвоєнні мови дитиною відіграють невідповідність між цілями і наявними засобами спілкування, між бажаним і досягнутим, між формою і змістом висловлювання (О. Запорожець, О. Ісеніна та ін.). Головною умовою виникнення і вирішення цих протиріч є спілкування дитини з дорослим, у процесі якого він спонукає й заохочує до правильної звуковимови. Прикінцевою метою засвоєння рідної мови є досконале володіння мовленнєвими засобами, що передбачає граматичну правильність як ознаку високої культури мовлення і вимагає усвідомлення значень слів, їх літературних форм, а також умінь використовувати їх доречно й точно залежно від контексту мовленнєвої ситуації, з орієнтацією на слухача, учасника спілкування. У процесі оволодіння дітьми дошкільного віку навичками зв'язного мовлення важливу роль відіграє практичне засвоєння ними граматики та вміння оперувати словами, що належать до певного лексико-граматичного розряду відповідно до завдань комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе місце в системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання і виховання дошкільників посідають малі жанри українського фольклору. Їх вплив на мовну освіту дітей було розкрито в роботах видатних учених, педагогів (А. Богущ, Н. Гавриш, К. Крутії, Н. Лисенко, О. Лещенко та ін.).

Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективні методи та прийоми ознайомлення дітей дошкільного віку із малими фольклорними жанрами.

Результати дослідження. З огляду на одне з найважливіших завдань дошкільної освіти - виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, варто звернутися до народної творчості. Адже народна творчість є невичерпним джерелом педагогічного розвивального впливу, який допоможе збагатити арсенал засобів формування зв'язного мовлення дошкільників.

Навчання дітей зв'язного мовлення має велике значення для їхнього всебічного розвитку і виховання. Розмови, розповіді, перекази художніх, ідейних за змістом творів впливають на моральне виховання дітей, виховують дисциплінованість, товарищескість, стриманість тощо. Одночасно формуються творчі вміння дітей, розвиваються естетичні сприйняття, виховується виразність мови. Все це має значення у зв'язку з підготовкою дітей до школи.

У процесі роботи з дітьми вихователь використовує малі фольклорні жанри: прислів'я, приказки, примовлянки, фразеологізми, загадки тощо. Частіше їх підбирають за тематичним принципом для найбільш вдалої характеристики образів героїв, точного висловлення головної думки твору. Зокрема, це такі малі форми фольклору, як прислів'я та приказки. Ми настільки звикли вживати ці слова разом, що часом сприймаємо їх як синоніми. Та відмінність між ними є.

Прислів'я - це влучні, образні висловлювання, які узагальнюють різні явища життя та мають повчальний характер, приміром: «Не копай іншому яму, бо сам у неї впадеш», «Лінивий двічі робить, скупий двічі платить». Приказка - влучний (часто римований) вислів, але без повчального змісту, скажімо: «Шукай вітру в полі», «Часом з квасом, а порою з водою».

Важко переоцінити вплив прислів'їв та приказок на влучність та образність мовлення. Про важливу роль прислів'я або образного висловлювання, можна сказати: «Мудрому говорять не прозою, а прислів'ям». І дійсно, для мудрої людини не потрібно довгих пояснень, щоб зрозуміти, як слушно поводитися. Влучні прислів'я допомагають нам розуміти сенс сказаного, а також спонукають правильно діяти [2, с.23].

Уміле використання прислів'я завжди вважали ознакою мудрості. Прислів'ям можна починати або закінчувати бесіду. Крім того, вони можуть дуже влучно вписуватися у канву розмови, і тоді досить важко помітити вжите під час бесіди прислів'я. «Без вірного друга - велика туга», - повчає народне прислів'я, - «З ким поведешся, від того й наберешся», «Ситий голодному не товариш», «Нема більшої біди ніж лихі сусіди», «Не буде добра, як між своїми ворожнеча», «Ліпше мудрий ворог, як дурний приятель». В Україні прислів'я порівнюють з «птахами, які прожогом несуть нас до відкриття нових думок». Дійсно, прислів'я та приказки - невичерпний скарб, яким володіє

український народ з найдавніших часів, і яким він збагачує все нові і нові покоління.

Не слід забувати, що природною якістю малих форм фольклору саме і є ситуативність. Влучне прислів'я чи приказка вписується у ситуацію настільки точно, що здається інакше й не скажеш. «Сон не побачиш, поки не заснеш», - говорить народна мудрість. Іншими словами, прислів'я недоречно, поки для нього нема приводу, так само як сон неможливо побачити, поки не заснеш. З огляду на це слід активно використовувати малі форми фольклору для розвитку у дітей розуміння взаємозв'язку між мовленням людини та ситуацією взаємодії.

Використовуючи в мовленні прислів'я та приказки, дорослий учить дитину спілкуватися виразною мовою. А спілкування з дорослим - основне джерело формування мовленнєвих умінь та навичок дитини.

Кожен вихователь повинен напам'ятати знати велику кількість прислів'їв та приказок, щоб у будь-який час влучно використати їх у виховній роботі з малюками [2, с. 278].

Скоромовки використовуються в роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Заучують їх колективно на заняттях з розвитку мови й індивідуально у повсякденному житті. Якщо заучування скоромовки про природу планується на занятті, то для цього на його початку або в кінці відводиться 3-5 хвилин.

Пропонуємо таку методику. Спочатку вихователь промовляє скоромовку двічі - повільно й чітко, інтонуючи потрібні звуки, а потім - аналізує її звуковий склад, визначає звуки, що повторюються у кожному слові, пояснює зміст скоромовки. Після цього скоромовку повторюють повільно окремі діти, потім усі разом промовляють її швидко й голосно [5, с. 24].

Не можна вважати ефективною роботу з розвитку мовлення, що заснована лише на запам'ятовуванні малих форм фольклору. Прислів'я та приказки не варто просто заучувати, адже це не допоможе їх активному вживанню у мовленні. Прислів'я треба «вписати в образ» ситуації. Обговорюючи з дітьми зміст прислів'я, обов'язково оберіть ситуацію, у якій ужити це прислів'я буде доречно.

Отже, щоб народна мудрість стала зрозумілою дітям, щоб вони використовували її у своєму мовленні без спонукань і нагадувань треба:

- створити або використати ситуацію, у якій можна доречно вжити те чи інше прислів'я (приказку);
- обговорити цю ситуацію з дітьми, тобто з'ясувати чому так кажуть, хто так міг сказати, коли і у якій ситуації було вжито цей вислів.

Щоб домогтися доречного вживання дитиною певного прислів'я (приказки) у активному мовленні варто використовувати різні прийоми, зокрема:

- пригадати ситуації, у яких можна було б використати певне прислів'я чи приказку;
- розглянути відповідні сюжетні картинки, визначити зображених партнерів у спілкуванні і те, якому із партнерів це прислів'я чи приказка призначається відповідно до сюжету, зображеному на картинці;
- прослухати, або подивитися драматизацію уривка зі знайомої казки.

Після цього запропонувати дітям вставити певне прислів'я чи приказку у діалог героїв цієї казки зі словами: «Подумайте, хто з героїв казки міг би так сказати?». Педагогам слід постійно спонукати дитину до самостійного розмірковування, підтримувати її прагнення до творчості, зокрема використання прислів'їв і приказок при складанні розповіді, придумуванні

казки, під час міні-театралізації тощо. Слід спонукати дітей до відображення змісту прислів'їв та приказок у малюнках, аплікації, ліпленні. Варто пам'ятати, що малі форми фольклору - це народна творчість, а тому їх розвивальний вплив буде ефективнішим, якщо вони сприятимуть збагаченню творчості самої дитини.

Малюкам потрібно показати яскравість, точність, влучність фольклору: вчити виділяти в тексті засоби художньої виразності: епітети, порівняння, іронію, доцільно використовувати їх у власних висловлюваннях.

Зміст і методика проведення цього виду занять у різних вікових групах відрізняється не тільки різноманітністю жанрів, добором методичних прийомів, а й завданнями, які ставить вихователь, складністю фольклорних текстів.

Так, завдання вихователя молодшої групи - зацікавити дітей загадками, вчити розуміти їх зміст, ввести в життя дітей забавлянки, колискові, вчити повторювати за дорослим тексти рухливих ігор Для занять добирають тільки описові загадки, прості за змістом, формою; невеличкі колискові; пісеньки, з численними повторами, емоційно-образною лексикою.

У середній групі, крім репродуктивних, вихователь використовує творчі завдання, підводить дітей до елементарного усвідомлення художньої форми фольклорних творів. Поряд з описовими використовують загадки, побудовані на порівнянні, запереченні, зіставленні. Дітей тренують у самостійному доборі засобів художньої виразності. Вводять нові фольклорні жанри: скоромовки, примовки, жарти, прислів'я [3, с. 15].

У старшій групі ця робота продовжується. Дітей знайомлять з жанровими особливостями чистомовок, метафоричних загадок, фразеологізмів, прислів'їв, забавлянок. Вчать усвідомлювати образну будову народної мови, переносити набуті знання і навички в самостійні висловлювання. Розумінню дітьми значення прислів'їв, приказок сприяє складання оповідань, коротеньких казок та історій за їх сюжетом, малювання ілюстрацій за прислів'ями. Розкриття художнього образу в малюнку розширює можливості відтворення його в слові.

Крім такого фрагментарного використання фольклорних творів можна запропонувати спеціальні заняття з ознайомлення із фольклорною спадщиною і, зокрема, малими її формами: прислів'ями, приказками, загадками, колисковими, забавлянками, скоромовками.

Такі заняття планують раз у квартал для всіх вікових груп. Вони не мають чіткої структури. Заняття складається з кількох частин, кожна з яких присвячена певному жанру. Наприклад, структура заняття в середній групі містить три частини: 1 - загадки, 2 - чистомовки, 3 - колискові.

Спочатку в дітей формують уявлення про призначення кожного жанру, його мовленнєві, композиційні особливості, вчать розуміти художньо-образну основу тексту. На занятті використовують різноманітні методичні прийоми: художній аналіз словосполучень, текстів, лексичні вправи на матеріалі загадок, пояснення значення та етимології образних висловів, творчі розповіді за прислів'ями, скоромовками, театралізовані ігри тощо [4, с. 23].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розглянувши малі фольклорні жанри, можна стверджувати, що вони мають великий вплив на всебічний розвиток, а зокрема, на розвиток мовленнєвих умінь та навичок дітей дошкільного віку. Перспективи подальших досліджень повинні бути спрямовані на вивчення та розробку програм з розвитку мовленнєвих умінь і навичок дітей дошкільного віку засобами малих фольклорних жанрів.

Список використаних джерел

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищ. навч. закладів факультетів дошкільної освіти / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. - 304 с.
2. Богуш А. Мова дітей: Посібник для дошкільнят та соціальних педагогів / Під заг. ред. С.Чередниченко. - К.: Кобза, 2003.
3. Гавриш Н. Художньому слову - гідне місце в освітньому просторі / Н.Гавриш // Дошкільне виховання. - 2006. - № 3. - С. 15.
4. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей / А.Гончаренко// Дошкільне виховання. - 2012. - №7. - С. 22 - 23.

5. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: [монографія] / К.Л. Крутій. - Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. Запоріжжя :ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. - С. 23 - 27.

В статье раскрыто влияние малых фольклорных жанров на развитие речевых умений и навыков детей дошкольного возраста. Автором рассмотрены методы и приемы использования воспитателем малых фольклорных жанров в работе с детьми дошкольного возраста в разных возрастных группах.

Ключевые слова: речевое развитие, речевые умения и навыки, малые фольклорные жанры.

The influence of small folklore genres upon the development of speech skills of preschool children is highlighted in the present article. The author investigates effective methods and techniques in implementation of small folklore genres by preschool teacher in the process of work with preschool children in different age groups. An important place in the system of speech development tools, training and education of preschool children is devoted to small genres of Ukrainian folklore. Their impact on language education of children was revealed in the works of outstanding scientists, pedagogues. The aim of the article (problem uprising) – to ground theoretically the effective methods and ways of introduction of preschool children with small folklore genres. In the process of work with children a preschool teacher uses small folklore genres: proverbs, sayings, phraseological units, puzzles etc. More often they are selected upon thematic principle for more useful characteristics of characters, precise expressing of the main idea of the work. In particular, these are small forms of folklore such as proverbs and sayings. Children need to shown the vividness, precision, accuracy of folklore: they must be taught to highlight means of artistic expression in the text: epithets, comparison, irony, it is advisable to use them in the teacher's own speech. In addition to this fragmented use of folklore a teacher can offer special lessons for acquainting children with folk heritage and in particular with small folklore forms: proverbs, sayings, riddles, lullabies, tongue twisters. Hence, having investigated small folklore genres it can be declared that they have a large impact onto the comprehensive development, in particular, the development of speech skills of preschool children. Prospects for further research should be directed on learning and development of investigations in the development of speech skills of preschool children by means of small folklore genres.

Key words: speech development, speech skills, small folklore genres.